

5. Селецкий А.И. Несовершеннолетние с отклоняющимся поведением / А.И. Селецкий, С.А. Тарарухин. – К.: Вища шк., 1981. – 239 с.
6. Фатхуллин Н.С. Малая социальная группа как форма общественного развития / Н.С. Фатхуллин. – Казань, 1989. – 143 с.
7. Харшак Е.И. Особенности совместной преступной деятельности несовершеннолетних / Е.И. Харшак // Вопр. борьбы с преступностью. – 1967. – №9. – С. 130-139.

Анотація

Петечел О.Ю. Формування злочинних груп неповнолітніх: психологічний аспект. – Стаття.

Характерною ознакою злочинності неповнолітніх є те, що вона в Україні набуває все більш організованого, групового характеру. Групова злочинність неповнолітніх може стати основою і головним джерелом для організованої злочинності, проблема виявлення та розкриття таких злочинних груп, повне і швидке розслідування вчинених ними злочинів є однією з найактуальніших.

Ключові слова: злочинна група неповнолітніх, організована злочинність, психологічний аспект.

Summary

Petchel O.Y. Forming of criminal groups of minor: a psychological aspect. – Article.

In Ukraine criminality of minors is characterized by getting more and more organized, group character. The group criminality of minors could be basis and the main source for the organized crime. The revealing and the disclosing of such criminal groups and full and fast investigations of committed crimes is one of most actual problem.

Key words: juvenile criminal group, organized crime, the psychological aspect.

УДК 343.915

Н.С. Юзікова

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ

Дослідження національної нормативної бази, рекомендацій Європейського Союзу, документів ООН та ЮНІСЕФ свідчить про те, що питання всебічного захисту прав та інтересів дитини у сучасному суспільстві, проблеми протидії суспільно неприйнятній, у тому числі й злочинній, поведінці неповнолітніх є об'єктом постійної уваги з боку законодавчих органів держави та міжнародних установ.

Узагальнення національної нормативної бази у сфері запобігання злочинності неповнолітніх становить науковий інтерес у зв'язку з необхідністю формування сучасної політики запобігання та протидії злочинності неповнолітніх у межах загальної стратегії профілактики злочинності з метою оптимального функціонування цілісної системи розвитку і захисту прав дітей в Україні.

У радянську епоху політика держави щодо запобігання злочинності неповнолітніх була спрямована на досягнення такого результату, як повне викоренення злочинності. Про це свідчать матеріали Програми КПРС: «В суспільстві, яке будує комунізм, не повинно бути місця правопорушенням і злочинності» [1, с. 259], наукові праці [2, 3, 4, 5, 6, с. 3]. Така тенденція збереглась до 80-х років. У період розвитку соціалізму, запобігання злочинності уявлялось як комплекс заходів комуністичної партії, радянських державних органів та громадськості, що спрямовувались на ліквідацію причин, які викликають злочинну поведінку, та умов, що сприяють її проявам, тим самим на ліквідацію злочинності у цілому в Радянській державі.

Після проголошення незалежності України було прийнято курс на побудову демократичної країни. Демократична держава покликана встановити такий характер влади, який дозволить максимально розвинути народовладдя, стимулює самоорганізацію економічних, політичних та інших сил народу, створює умови для історико-культурного розвитку суспільства. Отже, на теренах демократичних перетворень будується і розвивається нова демократична система запобігання злочинності неповнолітніх.

Питанням формування та реалізації державної політики профілактики злочинності приділяли увагу такі вчені, як А.І. Алексеев, М.М. Бабаєв, А.І. Долгова, Я.І. Гілінський, М.С. Крутер, В.С. Комісаров, В.Б. Малінін, Г.М. Міньковський, А.В. Наумов, О.Б. Сахаров. На питаннях збереження національних інтересів при формуванні державної політики запобігання злочинності у контексті міжнародних норм та рекомендацій зосереджено увагу в роботах О.М. Ведернікової, Н.Ф. Кузнецової, Г.Й. Забрянського. У вітчизняній науці питання концептуальних ідей, напрямів національної політики запобігання злочинності, у тому числі й неповнолітніх, були об'єктом дослідження В.І. Борисова, В.В. Голіни, А.П. Закалюка, О.М. Літвача, О.М. Костенка, П.П. Михайленка, В.П. Смельянова, В.М. Трубнікова, П.Л. Фріса, В.І. Шакуна та ін.

Аналіз формування політики запобігання та протидії злочинності неповнолітніх у статті побудовано у напрямку дослідження національної нормативно-правової бази, що регламентує функціонування цілісної системи формальних та неформальних соціальних інститутів суспільства, яка спрямована на реалізацію основних завдань, напрямів та засобів запобігання злочинності неповнолітніх, а також міжнародних норм та рекомендацій щодо сучасних стратегій профілактики злочинності у вирішенні проблем протидії правопорушенням неповнолітніх.

Державна політика запобігання злочинності неповнолітніх формується з урахуванням: позитивних та негативних тенденцій розвитку суспільства в умовах тотальної кризи; соціального контролю; прогнозування криміногенної ситуації; наявної інфраструктури профілактики та реабілітаційного простору і можливостями її реформування. Державну політику умовно можна розподілити на три послідовних етапи. На першому етапі окреслюються концептуальні ідеї, які відображають ставлення держави і суспільства до суспільно неприйнятної, у тому числі злочинної, поведінки неповнолітніх. На цьому етапі

відбувається процес формування та розвитку політики запобігання злочинності неповнолітніх.

На другому етапі, у процесі організації та діяльності державних органів та інституцій громадянського суспільства, відбувається реалізація концептуальних ідей, що були сформовані та нормативно виражені на першому етапі. Це етап реалізації політики запобігання злочинності неповнолітніх.

Третій етап виступає показником ефективності як самих концептуальних ідей, так і форм, методів і засобів їх реалізації, а в кінцевому результаті виступає показником ефективності політики запобігання злочинності неповнолітніх. Це етап очікуваних результатів від практичної реалізації нормативно визначених концептуальних положень.

У межах даної наукової статті буде досліджено – процес формування та розвитку політики запобігання злочинам неповнолітніх (перший етап).

Під державною політикою запобігання злочинності неповнолітніх необхідно розуміти засновану на традиційних цінностях українського суспільства діяльність системи формальних та неформальних соціальних інститутів суспільства, спрямовану на формування і реалізацію основних завдань, напрямів та засобів запобігання злочинам неповнолітніх з метою оптимального функціонування цілісної системи розвитку і захисту прав дітей в Україні.

Проголошений у Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» курс на євроінтеграцію ознаменував новий етап у формуванні політики запобігання та протидії злочинності неповнолітніх. Зміни у соціально-політичних, економічних, ідеологічних умовах життя суспільства на сучасному етапі, прийняття низки нормативних актів створили передумови для формування нових підходів, використання сучасних заходів та методів запобігання злочинності неповнолітніх у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав та інтересів дитини відповідно до вимог міжнародних угод та зобов'язань, які взяла на себе Україна у зв'язку з їх прийняттям.

Загальнодержавна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року (далі – Програма) є частиною правової системи, спрямованої на забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні, яка на сучасному етапі продовжує реформуватися [7]. Програма певною мірою окреслює шляхи реалізації положень визначених у міжнародних документах, що стосуються благополуччя неповнолітніх: Конвенції ООН про права дитини (1989), Всесвітній декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990), Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила 1985 р.), Правилах ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, які позбавлені волі (прийняті резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї від 14.12.1990 р.), у Керівних принципах ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Ріядські керівні принципи), прийнятих резолюцією 45/112 від 14 грудня 1990 р. [8, 9, 10, 11]. Також Програма

виступає складовою частиною новітньої концепції, спрямованої на формування політики запобігання злочинності неповнолітніх. Зокрема, у ній знайшли відображення питання профілактики правопорушень з боку дітей, значного зменшення кількості злочинів, вчинених дітьми, приведення умов їх утримання у спеціальних установах для дітей у відповідність до міжнародних стандартів (п. 4.8. Програми). Запровадження у практику новітніх методів та форм роботи з дітьми, схильними до правопорушень, повинні відповідати стандартам і нормам, що містяться у Резолюції ООН 1997/33, прийнятій на 36-у пленарному засіданні «Елементи відповідального запобігання злочинності: стандарти і норми» (21 липня 1997 р.); Керівних принципах ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Ріядські керівні принципи). У Резолюції звертається увага на те, що запобігання злочинності за допомогою заходів, не пов'язаних із застосуванням покарання, виступає важливим додатковим елементом відправлення правосуддя (п. 1 Додатку до Резолюції 1997/33). У межах формування політики запобігання злочинності, особливо серед молоді, рекомендовано застосовувати заходи, спрямованих на можливість отримання освіти, забезпечення зайнятості, житлових умов, а також можливості для проведення дозвілля (п. 17 Додатку до Резолюції 1997/33).

У межах дослідження процесу формування політики запобігання злочинності неповнолітніх представляє інтерес моніторинг стану дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини, який зроблено Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачовою в поданні у Верховну Раду України Спеціальної доповіді «Стан дотримання Україною міжнародних стандартів» 10 грудня 2008 року. Моніторинг базується на зауваженнях і рекомендаціях конвенційних органів ООН за 17 років незалежності за підсумками розгляду її доповідей, що дає можливість оцінити рівень відповідності виконання стандартів в Україні та зрозуміти основні проблеми на цьому шляху. У доповіді зазначено, що на виконання рекомендацій Комітету ООН з прав дитини в українське законодавство імplementовано положення Конвенції ООН про права дитини, зокрема в Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс України та інші законодавчі акти. Україною було ратифіковано Факультативні протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії та щодо участі дітей у збройних конфліктах; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадання дітей, а також Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми.

Завдяки впровадженню міжнародних стандартів у країні відбуваються позитивні зміни: захист прав дітей стає загальнодержавною політикою. Послідовно формується цілісна система захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється програма реформування системи закладів для цієї категорії дітей. Реалізуються заходи щодо посилення соціального захисту дітей та сімей з дітьми.

Проте, як свідчить моніторинг Уповноваженого, болючими залишаються такі проблеми, як насильство стосовно дітей та серед дітей, високий рівень

правопорушень неповнолітніми, поширення наркоманії, бездоглядність, безпритульність, торгівля дітьми. Останнім часом почастишали повідомлення про дитячу жорстокість, зокрема знущання учнів над своїми однолітками, що записуються на відеокамери мобільних телефонів і розповсюджуються в мережі Інтернет. Попри поступове зниження дитячої злочинності, залишаються високими показники вчинення неповнолітніми та за їх участі тяжких злочинів. Злочинність молодшає.

У Доповіді наголошено, що сьогодні маємо нагоду чесно сказати, що всі ці роки влада фактично приховувала не тільки самі доповіді про ситуацію з правами людини, які відправлялись Україною в ООН, а й зауваження і рекомендації конвенційних органів за підсумками розгляду цих доповідей. Отже, для громадян України було закрито публічний доступ до інформації з цих питань [12].

Аналіз національного законодавства у сфері охорони прав та інтересів дитини, у сфері запобігання та протидії правопорушенням і злочинам неповнолітніх дає можливість зробити такі висновки.

1. Нормативно заплановані запобіжні заходи повинні провадитись: по-перше, щодо неповнолітніх із суспільно прийнятною активністю (заходи спрямовані на створення сприятливого для них середовища, в якому забезпечується гідний розвиток і захист їхніх прав; зміцнення сім'ї, морального здоров'я дітей в Україні; формування поваги до моральних засад і традиційних цінностей українського суспільства; формування громадської думки щодо небайдужого ставлення до правопорушень неповнолітніх); по-друге, щодо частини неповнолітніх, поведінка яких носить деструктивний характер (запобігання адиктивної поведінці, асоціальної та антисуспільної активності); по-третє, щодо частини неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом (запобігання злочинній активності неповнолітніх, надання соціально-правової, психолого-педагогічної, реінтеграційної допомоги, сприяння ресоціалізації неповнолітніх, яким призначено покарання, які відбувають покарання або звільнились з місць позбавлення волі).

2. Проведене нами науково-теоретичне дослідження підтверджує гіпотезу, що питання розвитку, захисту прав дітей і проблема запобігання та протидії злочинності неповнолітніх потребують практичного запровадження реформаторських ідей у напрямі гуманізації та гармонізації до міжнародних норм і рекомендацій.

3. Успішна реалізація політики держави у сфері запобігання злочинності неповнолітніх на гуманістичних засадах, враховуючи історико-культурні здобутки України, залежить не тільки від належного нормативного забезпечення у контексті взятих Україною зобов'язань відповідно до рекомендацій Європейського Союзу, документів ООН та ЮНІСЕФ стосовно сучасних стратегій профілактики злочинності, але й від наявності механізму реалізації запланованих заходів, новітніх методів та технологій; від можливості запровадження передового досвіду європейських країн у вирішенні проблем протидії правопорушенням неповнолітніх.

4. Ефективність заходів запобігання, їх результативність залежить від належного фінансування; відповідного кадрового та матеріально-технічного потенціалу; залучення громади у межах завдань політики та з урахуванням відповідних принципів запобіжної діяльності.

5. У процесі формування мети, завдань та змісту окремих напрямів державної політики запобігання злочинності неповнолітніх, а особливо у процесі реалізації її на практиці, спостерігається підміна ефективності діяльності, спрямованої на розбудову соціально прийняттого простору для розвитку особистості дитини, ефективністю окремих заходів, які не мають належного фінансового чи кадрового підґрунтя або не приносять бажаного, очікуваного результату.

6. Потребують подальшого дослідження і розгляду питання формування, розвитку, реалізації та результативності політики запобігання та протидії злочинності неповнолітніх з метою вирішення проблеми соціально-прийняттого розвитку особистості дитини, повного, всебічного захисту її прав та інтересів у сучасному суспільстві.

Література

1. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. – К., 1962.
2. Пастухов Б.Н. Отчет ЦК ВЛКСМ и задачи Ленинского комсомола по формированию поколения людей политически активных, знающих дело, любящих труд и умеющих работать, всегда готовых к защите своей Родины. – М.: Молодая гвардия, 1982. – 127 с.
3. Миронов Н.Р. Укрепление законности и правопорядка в общенародном государстве – программная задача партии. – М.: Юрид. лит., 1969. – 239 с.
4. Смирнова Г.Л. Формирование социалистического типа личности : автореф. дис. ... д-ра филос. наук. – М., 1970. – 41 с.
5. Сахаров А.Б. Правонарушения подростка и закон: Преступность несовершеннолетних и борьба с ней в СССР // Всесоюз ин-т по изучению причин и разработка мер предупреждения преступности. – М.: Юрид. лит., 1967. – 216 с.
6. Антонян Ю.М. Предупреждение преступности несовершеннолетних. – М., 1982.
7. Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gada.gov.ua.
8. Конвенція про права дитини : постанова ВР № 789-XII від 27.02.1991. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 13. – Ст. 145.
9. Збірник законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей. – К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. – С. 8-35, 52-56.
10. Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/russian.
11. Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/russian/
12. Виступ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Ніни Карпачової на представленні у Верховній Раді України Спеціальної доповіді «Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини» 10 грудня 2008 року.

Анотація

Юзікова Н.С. Формування політики запобігання та протидії злочинності неповнолітніх у контексті міжнародних норм та рекомендацій. – Стаття.

Дослідження національної нормативної бази, рекомендацій Європейського Союзу, документів ООН та ЮНІСЕФ свідчить про те, що питання всебічного захисту прав та інтересів дитини у сучасному суспільстві, проблеми протидії суспільно неприйнятній, у тому числі й злочинній, поведінці неповнолітніх є об'єктом постійної уваги з боку законодавчих органів держави та міжнародних установ.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, захист прав дитини, поведінка неповнолітніх.

Summary

Yuzikova N.S. Forming of prevention policy and counteraction to criminality of minor in a context international norms and recommendations. – Article.

Discovering of national normative base, recommendations of the European Union, documents of the United Nations and UNICEF testifies that the object of the constant attention of the state government and the international organs is a question of all-round protection of the rights and interests of the child in a modern society, problems of counteraction to criminal behaviour of minors.

Key words: juvenile delinquency, child protection, juvenile behavior.

УДК 343.915(477)

Є.М. Вечерова

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ НЕКАРАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На міжнародній науковій конференції «Методологічні проблеми правової науки» (13–14 грудня 2002 р., м. Харків) вченими провідних наукових установ та навчальних закладів України було підкреслено, що з точки зору методології сучасної юриспруденції особливо важливе значення має функціональний метод пізнання державно-правових явищ [1, с. 227-237], який надає змогу виявити значення певного феномена для соціальних структур, частинами яких такий феномен виступає.

Саме тому, як видається, дослідження некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх в Україні має включати його функціональний аналіз.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених проблем. В окресленій сфері важливе значення мають наукові розробки таких дослідників у галузі кримінального права та криминології, як, наприклад, Д.І. Анісімов, В.К. Дуюнов, Г. Зер, Л.М. Карнозова, О.В. Козаченко, Н. Крісті, В.М. Кудрявцев, В.О. Меркулова, Ф.К. Набіуллін, Н.А. Орловська, Ю.С. Пудовочкін, М. Райт, М.Г. Сорочинський, Г.Ф. Хохряков, Д.А. Шестаков, та ін.

Цілі статті. Однак у більшості робіт проблематика некарального кримінально-правового впливу на неповнолітніх висвітлювалася в контексті окремих питань кримінально-правового впливу як такого та, як правило, лише в кримінально-